

SLAPTO SEKIMO GENEZĖ PER TEISĖS PAMINKLUS

Gediminas Bučiūnas*

*Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakulteto Viešosios teisės katedra
E. Ožeskienės g. 18, LT-44254 Kaunas
Telefonas 751044*

*Kauno apygardos prokuratūra
Laisvės al. 32, LT-44240 Kaunas
Telefonas 409600
El.paštas: gediminas.buciunas@prokuraturos.lt*

Santrauka. Lietuvos Respublikos Nepriklausomybės atkūrimas 1990 m. kovo 11 d. *ipso facto* reiškė naujos Lietuvos Respublikos teisinės sistemos kūrimo pradžią ir geriausių Vakarų teisės tradicijų perėmimą. Tuo pačiu tai laikytina savotišku atspirties tašku, nuo kurio Lietuvos Respublikos teisinė sistema pradėjo vystytis ir vystosi pagarbos žmogaus teisėms ir laisvėms linkme. Tai akivaizdžiai atsispindi ir Lietuvos Respublikos piliečių referendumu priimtoje 1992 m. spalio 25 d. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje¹, kurios preambulėje įtvirtinamas vienas reikšmingiausių valstybės uždavinių – siekis sukurti tokią teisinę sistemą, kuri užtikrintų efektyvią žmogaus teisių ir laisvių apsaugą bei jų gynimą. Žinoma, tai nereiškia, kad valstybė apskritai privalo susilaikyti nuo bet kokio kišimosi į žmogaus teisių ir laisvių sritį. Žmogus, būdamas socialine-visuomenine būtybe, gyvena visuomenėje ir turi savų interesų, kurie ne visada sutampa su kitų individų interesais. Todėl vienas iš valstybės prioritetinių uždavinių yra užtikrinti kiekvieno žmogaus kaip atskiro individo ir tuo pačiu visos visuomenės saugumą nuo nusikalstamų kėsinių į fundamentalias žmogaus teises ir laisves. Valstybė yra priversta imtis įvairių teisėtų priemonių, leidžiančių atskleisti nusikaltimus, nustatyti jas padariusius asmenis, todėl visuomenėje žmogaus teisių ir laisvių suvaržymas yra neišvengiamas. Tam tikslui teisėsaugos institucijoms, vykdančioms baudžiamąjį persekiojimą, įstatymais yra suteikiamos teisės taikyti specialius tyrimo metodus, kurių pobūdį, formas lemia atskirų nusikaltimų pavojingumas, sudėtingumas. Pažymėtina, kad specialios nusikalstamų veikų tyrimo formos ir metodai (kontroliuojamas gabenimas, slaptas sekimas) yra pripažįstami teisėtais ir neišvengiamais tarptautiniuose teisės normų aktuose. Todėl norint pažinti ir suprasti slapto sekimo esmę, reikia iširti sekimo teisinio reglamentavimo raidą per teisės paminklus.

Pagrindinės sąvokos: žmogaus teisės ir laisvės, nusikaltimas, baudžiamasis persekiojimas, specialus tyrimo metodas, slaptas sekimas.

ĮVADAS

Siekiant atskleisti slapto sekimo esmę kaip vieną iš slaptų tyrimo veiksmų, pirmiausiai būtina atskleisti sekimo teisinį reglamentavimą, šio informacijos rinkimo būdo vietą ir reikšmę kitų tyrimo veiksmų sistemoje nusikaltimų atskleidimo aspektu. Tai bus daroma atliekant tyrimą apie šio informacijos rinkimo būdo paminėjimą istoriniuose šaltiniuose – senųjų teisės paminklų, reglamentuojančių įrodymų rinkimo tvarka įvairių istorinių epochų kontekste; slapto sekimo tapsmą savarankišku tyrimo veiksmu atskleidžiant nusikaltimus. Gauti tyrimo rezultatai atskleis sekimo teisinės reglamentacijos genezę per teisės paminklus,

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija. // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

slapto sekimo reikšmę ir vietą tarp kitų tyrimo veiksmų, taikomų renkant informaciją nusikaltimų atskleidimui ir baudžiamojo proceso kaip atskiros teisės šakos formavimąsi.

Šio **straipsnio tikslas** – išanalizuoti tikslinės atrankos būdu atrinktus senuosius teisės paminklus, kurie turėjo svarbią reikšmę istorinėse epochose teisiškai reguliuojant santykius susisklosčiusius tiriant nusikaltimus ir atskleisti sekimo genezę įrodinėjimo procese.

Tyrimo objektas – sekimo kaip informacijos rinkimo būdo teisinė reglamentacija senuosiuose teisės paminkluose iki XX a.

Tyrimo sprendžiami **uždaviniai**:

- Išanalizuoti sekimo kaip informacijos rinkimo būdo teisinę reglamentavimą senųjų teisės paminklų kontekste iki XX a.;
- Atskleisti sekimo metu gautos informacijos panaudojimą įrodinėjimo procese.

Tyrimo metodai: istorinis, lyginamasis, loginis, dedukcinis, indukcinis.

TYRIMAS IR JO REZULTATŲ ANALIZĖ

Sprendžiant iškeltus moksliniu tyrimu uždavinius, pasirinktinai buvo išanalizuoti senieji teisės paminklai turėję didžiulę įtaką to meto teisei minčiai, pradedant Ešnunos įstatymais² (1900 m. pr. m. e.) ir Hamurabio teisyną³ galiojusius Babilone (1792–1752 m. pr. m. e.); Hetitų civilizacijos klestėjusios Mažojoje Azijoje teisės paminklą Nesilim (*Hittite*) įstatymų knygą⁴ (1650–1500 m. pr. m. e.); Drakono (VII a. pr. m. e.)⁵ ir Solono įstatymus⁶ (VI a. pr. m. e.) senovės Atėnuose; senovės Indijos Manu Įstatymus⁷ (II a. pr. m. e.); Dvylikos lentelių įstatymus⁸ (lot. *Leges duodecim tabularum*) parengtus Romos Respublikos laikotarpiu (451 – 450 m. pr. m. e.); penkiaknygę (hebr. "hamiša humšei Tora") arba vadinamąjį Mozės Įstatymą⁹ (apie III a. pr. m. e.); Salijų teisyną¹⁰ (lot. *lex Salica*, apie 507–511 m.); Justiniano kodeksą¹¹

² Laws of Eshunna. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 4 d.]. Prieiga internete: http://awww.archive.org/stream/LawCollectionsFromMesopotemiaAndAsiaMinor/LawCollectionsFromMesopotemiaAndAsiaMinor_djvu.txt

³ Code of Hammurabi. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 1 d.]. Prieiga internete: <http://www.fordham.edu/halsall/ancient/hamcode.asp>

⁴ The Code of the Nesilim. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 1 d.]. Prieiga internete: <http://www.fordham.edu/halsall/ancient/1650nesilim.asp>

⁵ Carawan E. Rhetoric and the law of Draco. Oxford: Oxford university press. 1998.

⁶ The Athenian Constitution. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 1 d.]. Prieiga internete: <http://www.fordham.edu/halsall/ancient/aristotle-athcon.txt>

⁷ The Laws of Manu. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 2 d.]. Prieiga internete: <http://www.fordham.edu/halsall/india/manu-full.asp>

⁸ The Laws of the Twelve Tables. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 2 d.]. Prieiga internete: http://www.constitution.org/sps/sps01_1.html

⁹ The Torah (Sacred text). [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 3 d.]. Prieiga internete: <http://www.mechon-mamre.org/dlet.html>

(lot. *Codex Justinianus*, 529 m.); Eterlberto įstatymus¹² (597 m. Anglija); Normandijos teisės sąvadas¹³ (lot. *Summa de Legibus Normanniae arba Summa de legibus in curia liacali*, apie 1200 m.); Liber Augustalis kodeksą arba dar kitaip vadinamu Melfio Statutais¹⁴ (angl. *Constitutions of Melfi*, 1231 m. Sicilija); popiežiaus Grigaliaus IX oficialių dekretalijų rinkinį Liber extra¹⁵ išleistą 1234 m.; Rusų Tiesą arba vadinamąją Trumpąją tiesą¹⁶ (1280 m.); Pamedės (Prūsų) teisyne¹⁷ (seniausią rašytinį baltų genčių teisės šaltinį, 1340 m.); Kazimiero teisyne¹⁸ (1468 m.); 1497 m. Teisyne (Rusija),¹⁹ Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės I, II ir III statutus^{20, 21} (1529 m., 1566 m., 1588 m.); 1550 m. Ivano IV teisyne²²; 1582 m. Kanonų teisės pagrindinę dalį (lot. *Corpus Juris Canonici*)²³; 1649 m. Soboro teisyne²⁴ (Rusijos teisės/įstatymų sąvadas); 1670 m. Prancūzijos karaliaus ordonansą reglamentuojanti baudžiamąjį procesą²⁵; 1753 m. Bavarijos baudžiamojo proceso kodeksą²⁶ (lot. *Codex iuris Bavarici judicialis*); 1769 m. Austrijos-Vengrijos imperijos baudžiamąjį statutą (angl.

¹⁰ The Salic Law. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 3 d.]. Prieiga internete: <http://avalon.law.yale.edu/medieval/salic.asp>

¹¹ The Code of Justinian. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 3 d.]. Prieiga internete: <http://www.fordham.edu/halsall/basis/535institutes.asp>

¹² Ethelbert's Laws. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 4 d.]. Prieiga internete: <http://lawweb.usc.edu/users/dklerman/secure/documents/LH07.EthelbertLaws.pdf>

¹³ Summa de Legibus Normanniae. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 17 d.]. Prieiga internete: <http://www.law.harvard.edu/library/digital/summa-de-legibus-normanniae.html>

¹⁴ Kantorowicz E. Frederick the Second 1194-1250. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 4 d.]. Prieiga internete: http://www.archive.org/stream/fredericktheseco006962mbp/fredericktheseco006962mbp_djvu.txt

¹⁵ 1234 Gregorius IX Liber extra. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 7 d.]. Prieiga internete: [http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_1234-1234__SS_Gregorius_VIII_Liber_Extra_\[Aemilio_Friedberg_Curatore\]__LT.pdf.html](http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_1234-1234__SS_Gregorius_VIII_Liber_Extra_[Aemilio_Friedberg_Curatore]__LT.pdf.html)

¹⁶ Ruskaia Pravda. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 2 d.]. Prieiga internete: <http://www.dur.ac.uk/a.k.harrington/russprav.html>

¹⁷ Andriulis V., Maksimaitis M., Pakalniškis V., Pečkaitis J. S., Senavičius A. Lietuvos teisės istorija: vadovėlis. Vilnius: Justitia. 2002.

¹⁸ Устав Казимира, Короля Польского. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2012 m. sausio 4 d.]. Prieiga internete: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Polen/XV/1440-1460/Kazimir_IV/lit_ustav.phtml

¹⁹ 1497 The Sudebnik. Translated by H. W. Dewey. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 5 d.]. Prieiga internete: <http://www.departments.bucknell.edu/russian/const/sudebnik.html>

²⁰ Gudavičius E., Lazutka S., Valikonytė I. Pirmasis Lietuvos Statutas (1529 m.). Vilnius: Vaga, 2001.

²¹ Ten pat. p. 20.

²² СУДЕБНИК 1550 г. (Перевод В.Б.Цыганова). [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 5 d.]. Prieiga internete: http://www.ipsub.udsu.ru/download/kafedra_tiigip/igpr/document

²³ Kanonų teisės pagrindai iš trijų tomų. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 5 d.]. Prieiga internete: <http://digital.library.ucla.edu/canonlaw/toc.html#vol1/2/3>

²⁴ Соборное уложение 1649 года. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 5 d.]. Prieiga internete: <http://hist.msu.ru/ER/Etext/1649/whole.html>

²⁵ Eisman A., Garraud F., Mittermaier C. J. A. Translated by Simpson J. The Continental legal history series. Volume five. A history of continental criminal procedure with special reference to France by Boston: Little, Brown, and Company. 1913. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 5 d.]. Prieiga internete: http://archive.org/stream/cu31924017560065/cu31924017560065_djvu.txt

²⁶ Codex juris Bavarici iudicarii. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 7 d.]. Prieiga internete: <http://www.koeblergerhard.de/Fontes/codexjurisbavaricijudicarii2A-1771.pdf>

Constitutio criminalis Theresiana)²⁷; 1794 m. Prūsijos valstybės bendrąjį teisyne²⁸ (angl. *General state laws for the Prussian States/ vok. Allgemeines Landrecht für die Preußischen Staaten*); 1807 m. Italijos Karalystės baudžiamojo proceso kodeksą²⁹ (it. *Codice di procedura penals per il Regno d'Italia*); 1808 m. Prancūzijos baudžiamųjų instrukcijų kodeksą³⁰ (pranc. *Code d'instruction criminelle de 1808*); 1847 m. baudžiamojo proceso kodeksą Sardinijai ir Pjemontui³¹ (it. *Codice di procedura penale*, autoriaus - nuo 1865 m. minėtas kodeksas buvo taikomas visoje suvienytos Italijos Karalystės teritorijoje); 1877 m. Vokietijos baudžiamojo proceso kodeksą³² (vok. *Strafprozessordnung*); 1898 m. Indijos baudžiamojo proceso kodeksą³³ (angl. *Code of Criminal Procedure*), kuris buvo parengtas Didžiosios Britanijos imperijos antrosios teisės komisijos). Išanalizavus minėtus teisės paminklus matyti, kad slaptas sekimas kaip tyrimo veiksmas nusikaltimų atskleidime tiesiogiai niekur neminimas t.y. neregamentuojamas. Tik Senovės Babilono teisės paminkluose minimi teisminių procedūrų dokumentai.³⁴ Bet jų tarpe neaptinkamos jokios dokumentų formos sietinos su šio mokslinio tyrimo objektu – slaptu sekimu. Minėtų įstatymų atskiros dalys skirtos reglamentuoti nusikaltimų tyrimo ir bylų nagrinėjimo teisme atskirus, pavienius etapus ar atskirų veiksmų atlikimo tvarka renkant įrodymus. Pvz., daug dėmesio skirtina liudytojo šaukimui liudyti kriminalinėje byloje, priesaikos davimo tvarkai prieš apklausą ir apklausos tvarkai (pvz., Liber Augustalis kodekso XLVII antraštėje minimas prisiekusiųjų liudytojų institutas)³⁵, įtvirtintos nuostatos, kad įrodymu gali būti pripažinta informacija gauta ne tik tradicinių tyrimo veiksmų kaip apklausa, krata, bet ir kitų informacijos rinkimo būdų pagalba.

²⁷ *Constitutio criminalis Theresiana* 1769. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 7 d.]. Prieiga internete: <http://www.koeblergerhard.de/Fontes/Fontes.html>

²⁸ *Allgemein Landrecht für die Preußischen Staaten*. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 6 d.]. Prieiga internete: <http://www.koeblergerhard.de/Fontes/ALR1fuerdiepreussischenStaaten1794teil1.html>

²⁹ Italijos Karalystės baudžiamojo proceso kodeksas (1807). [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 6 d.]. Prieiga internete: <http://storia.jus.unibs.it/cppit07.pdf>

³⁰ *Code d'instruction criminelle de 1808*. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2012 m. sausio 5 d.]. Prieiga internete: http://ledroitcriminel.free.fr/la_legislation_criminelle/anciens_textes/code_instruction_criminelle_1808/code_instruction_criminelle_1.htm/2.htm/3.html

³¹ *Codice di procedura penale Italiano commentato da Giuseppe Borsani & Luigi Casorati*. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 7 d.]. Prieiga internete: http://archive.org/stream/codicediprocedu05italgoog/codicediprocedu05italgoog_djvu.txt

³² *German Code of Criminal Procedure (Strafprozessordnung) 1877*. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 8 d.]. Prieiga internete: <http://www.koeblergerhard.de/Fontes/StrafprozessordnungD1877.pdf>

³³ *Code of Criminal Procedure, 1898 (Act No. V of 1898)*. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 8 d.]. Prieiga internete: <http://bombayhighcourt.nic.in/libweb/oldlegislation/CRIPC1898/Chapter%201%20to%2010.pdf>

³⁴ *Ancient Babylonia-legal document*. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 3 d.]. Prieiga internete: http://www.bible-history.com/babylonia/BabyloniaLegal_Documents.html

³⁵ *Medicines, apothecaries and society, in Latin countries*. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 4 d.]. Prieiga internete: http://www.pharmaziegeschichte.at/ichp2009/penarvortraege/planarvortraege_volltext_pdf/PL01.pdf

1340 m. Pamedės (Prūsų) Teisyno 15 str. įtvirtinta nuostata, kad „ginčą laimi tas, kas turi geresnių įrodymų.“³⁶ Nors Pamedės Teisynas nepateikia išsamaus įrodymų sąrašo ir jų gavimo būdų, bet iš šio teisės paminklo nuostatų dėl informacijos pripažinimo įrodymu turinio analizės išplaukia, kad tyrimui reikšminga informacija gali būti gauta kažką sekant ir laikantis apibrėžtų procedūrų pripažinta įrodymu kriminalinėje byloje.

Manu įstatymų VIII skyriaus 118 paragrafe yra pateikiamas išsamus aplinkybių sąrašas, kada įrodymai yra pripažįstami negaliojančiais. Nors Manu įstatymai tiesiogiai ir neįvardija sekimo, bet šio informacijos rinkimo būdo svarba valdovui, valstybei ir jo taikymas nusikaltimų tyrime yra atskleidžiamas IX sk. 256 paragrafe, skirtame karaliaus šnipams, teikiantiems informaciją apie nusikaltimus, kuris skelbia, kad „Leiskite karaliui pažvelgti į viską per savo šnipus, atrasti dviejų rūšių vagis.“³⁷ Manu įstatymų mokslinė analizė leidžia įžvelgti pirmąsias žmogaus teisių ir laisvių apsaugos standartų užuomazgas nusikaltimų tyrimo ir bylų nagrinėjimo teisme reglamentavime.

1582 m. Kanonų teisės pagrindinės dalies *Liber primus* pirmosios knygos ketvirtosios antraštės 11 skyriaus 95, 96 stulpeliuose minimas žodžio „sekimas“ atitikmuo pagal semantinę prasme „visada budrus, viską stebintis“ (lot. *vigilantibus*)³⁸ adresuota tai Visagaliui Dievui, stebinčiam žmones.

1670 m. Prancūzijos karaliaus ordonanso reglamentuojančio baudžiamąjį procesą VI ir VII antraštėse be termino „liudytojas“ vartojamas žodis „informacija.“³⁹ Tai leidžia manyti, kad žodis „informacija“ talpina žinias apie reikšmingas tiriamo nusikaltimo padarymo aplinkybes, kurios buvo gautos ne tik apklausiant asmenį kaip liudytoją, o taip pat ir atliekant kratą, slapta sekant. Šiame ordonanse minimi keturi įrodymų šaltiniai:

- 1) liudytojai;
- 2) prisipažinimas arba žodinis įrodymas;
- 3) rašytiniai dokumentai arba instrumentalinis įrodymas;
- 4) prielaidos ar spėjami/hipotetiniai įrodymai.

³⁶ Lietuvos teisės istorija: vadovėlis [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 3 d.]. Prieiga internete: <http://www.scribd.com/doc/44478030/Lietuvos-teises-istorija-vadovelis>.

³⁷ Indian history sourcebook: The Laws of Manu, c. 1500 BCE translated by G. Buhler. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 2 d.]. Prieiga internete: <http://www.fordham.edu/halsall/india/manu-full.asp>

³⁸ Corpus Juris Canonici (1582) Liber Primus Lib. 1, Tit. 4, Cap. 11 column 95, 96. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 7 d.]. Prieiga internete:

http://digital.library.ucla.edu/canonlaw/librarian?ITEMBREAK=CJC2_0076&SIZE=1.2&INUM=0

³⁹ Eisman A., Garraud F., Mittermaier C. J. A. Translated by Simpson J. The Continental legal history series. Volume five. A history of continental criminal procedure with special reference to France by Boston: Little, Brown, and Company. 1913. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 5 d.]. Prieiga internete: http://archive.org/stream/cu31924017560065/cu31924017560065_djvu.txt

Tai leidžia daryti pagrįsta prielaida, kad slapto sekimo metu gauta informacija galėjo būti priskiriama į vieną ar net kelis išvardintų įrodymų šaltinius – liudytojo, rašytinius dokumentus.

Sekimas/stebėjimas kaip informacijos rinkimo būdas oficialiai minimas 1808 m. Prancūzijos baudžiamųjų instrukcijų kodekso antrosios knygos 6 skyrius 518 str.⁴⁰, 1810 m. Prancūzijos baudžiamajame kodekse.⁴¹ Tačiau asmenų stebėjimas yra sietinas su informacijos rinkimu ne apie nusikaltimo padarymo aplinkybes, o apie išvengusių bausmės ar paleistų iš kalėjimų asmenų elgesį bei jų atliekamus veiksmus.

1898 m. Indijos baudžiamojo proceso kodekso 4 d. 13 sk. 149-153 paragrafai reglamentuoja policijos prevencinių priemonių taikymą užkertant kelią nusikaltimų padarymui. Pvz., 150 paragrafe skelbiama, kad „kiekvienas policijos pareigūnas gavęs informaciją apie ketinimą padaryti teisingą teisės pažeidimą privalo perduoti šią informaciją policijos pareigūnui, kuriam jis yra pavaldus arba bet kuriam kitam policijos pareigūnui, kurio pareiga užkirsti tai.“⁴²

Tai leidžia pagrįstai teigti, kad slapto sekimo taikymo metu gauta tyrimui reikšminga informacija teismo gali būti pripažinta kaip įrodymas byloje. Panašias nuostatas dėl informacijos rinkimo sietino su nusikaltimų atskleidimu baudžiamojo proceso prasme, bet neišvardijant jos rinkimo būdų yra kituose virš minėtuose teisės paminkluose. Bet nei viename iš analizuotų teisės paminklų neminima kokiu būdu ar būdais, kokias priemones naudojant informacija yra gaunama, įskaitant ir policijos prevencinių priemonių nusikaltimų užkirtimui, jų skyrimo pagrindai ir taikymo tvarka.

Tai leidžia daryti pagrįsta prielaida, kad sekimas kaip neviešas informacijos rinkimo būdas buvo naudojamas siekiant užkirsti kelią nusikaltimo padarymui ar jo atskleidimui. Bet siekiant išsaugoti šio veiksmo taikymo *de facto* paslapties skraistę, visi surinkti įrodymai byloje, stebinti asmenis ir jų atliekamus veiksmus, ar nuklausant asmenų tapusiu sekimo objektu pokalbius buvo pateikiami valdovui, teismui liudytojo parodymų forma. Šią autoriaus pateiktos prielaidos pagrįstumą dėl slapto sekimo metu gautų rezultatų pateikimo teismui, valdovui liudytojo parodymų forma patvirtina teisės srities mokslininko Sijansky Adam

⁴⁰ Code d'instruction criminelle 1808. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 7 d.]. Prieiga internete: <http://www.koeblergerhard.de/Fontes/CodeDeInstructionCriminelle1810.pdf>

⁴¹ Carl Ludwig von Bar. A history of continental criminal law. Boston: Little , Brown. 1916. p. 43 [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 7 d.]. Prieiga internete: <http://www.ebooksread.com/authors-eng/l-v-ludwig-von-bar/a-history-of-continental-criminal-law-lra/page-43-a-history-of-continental-criminal-law-lra.shtml>

⁴² Criminal procedure 1898 Chapter XIII. Preventive action of the police. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 7 d.]. Prieiga internete: <http://bombayhighcourt.nic.in/libweb/oldlegislation/CRIPC1898/Chapter%2011%20to%2025.pdf>

Wayne atlikusio feodalinės teisės reikšmės XIII amžiaus teisei mokslinio tyrimo teisėjų sprendimų pagrįstumo ir pakankamumo aspektu gautos išvados. Sijansky A. W rašo, kad neretai įrodymu teisme tapdavo liudytojo parodymai, kuris net nebuvo nusikaltimo liudininku parodymai.⁴³ Tai leidžia daryti pagrįstą prielaidą, kad tai padėjo išsaugoti tikrojo informacijos šaltinio paslaptį ir tuo pačiu informacijos rinkimo būdo – slapto sekimo taikymo paslaptį. Slaptas sekimas kaip informacijos rinkimo būdas minimas 1808 m. ir 1810 m. baudžiamuosiuose kodeksuose parengtuose vadovaujant Prancūzijos imperatoriui Napoleonui Bonapartui, bet šio veiksmo taikymo tikslas yra ne nusikaltimo atskleidimas, o jo prevencija.

Nepaisant to, kad sekimas nebuvo reglamentuotas kaip atskiras tyrimo veiksmas tiriant nusikaltimus t. y. *de jure* neegzistavo to meto įstatymuose, reglamentuojančiuose nusikaltimo tyrimo procedūras, bet buvo gana dažnai naudojamas *de facto*. Įrodymų rinkimo tvarka kriminalinės byloje nepasižymėjo nuodugnia reglamentacija, nors pažymėtina tai, kad atskiri baudžiamosios teisės principai aptinkami. Pvz., viešas įstatymų skelbimas: Dvylikos lentelių įstatymai buvo iškalti dramblio kaule, Hetitų įstatymai - akmens plokštėse. Tai buvo daroma tam, kad kiekvienas valstybės gyventojas turėtų realią galimybę susipažinti su įsigaliojusiais įstatymais.

Tęsiant toliau vieno iš baudžiamąjo proceso institutų – slapto sekimo mokslinį tyrimą atkreiptinas dėmesys, kad jau romėnų teisėje pastebimas teismo proceso skylimas į dvi dalis: civilinį ir baudžiamąjį; žinomos atskiros baudžiamąjo proceso stadijos: ikiteisminė ir teisminė.⁴⁴ Nors slapto sekimo skyrimo pagrindų ir jo taikymo tvarka nebuvo teisiškai reglamentuota nei viename iš paminėtų teisės paminklų. Tačiau pats sekimo taikymo procesas organizaciniu-kriminalistiniu aspektu buvo gana detaliai aprašomas (pradedant nuo sekimą vykdančių seklių atrankos ir baigiant ataskaitų apie sekimo eigą surašymo išsamiumi reglamentavimu) XVI–XVII a. Jėzuitų ordino, XIX a. Rusijos ir Vokietijos imperijų slaptosios policijos veiklą taikant sekimą reglamentavusiose instrukcijose. Paminėtini šie įvykiai, susiję su sekimo institucijų, skirtų kriminalinių nusikaltimų atskleidimui, įkūrimu: 1718 m. Rusijos caro Petro I įsaku buvo sukurta sekimo tarnyba, kurios vienas iš tikslų buvo informacijos (duomenų) rinkimas atskleisti nusikaltimus.⁴⁵ 1811 m. įkurta „Paryžiaus

⁴³ Sijansky A.W. The significance of feudal law in thirteenth – century law codes. Thesis prepared for the degree of Master of Arts (History). University of North Texas. 2011, p. 69.

⁴⁴ The Continental legal history series. Volume five. A history of continental criminal procedure with special reference to France by Eisman A., Garraud F., Mittermaier C. J. A. Translated by Simpson J. Boston: Little, Brown, and Company. 1913. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 5 d.]. Prieiga internete: http://archive.org/stream/cu31924017560065/cu31924017560065_djvu.txt

⁴⁵ Пётр, Агеевич Кошель. История сыска в России, кн.1. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 4 d.]. Prieiga internete: http://bookz.ru/authors/petr-ko6el_/istoria-262.html

kriminalinė policija „Saugumas“ (pranc. Sûreté)⁴⁶, 1829 m. Anglijos policija⁴⁷, 1850 m. JAV Alano Pinkertono nacionalinė seklių agentūra (privačių detektyvų biuras)⁴⁸.

Apibendrinant minėtų teisės šaltinių analizės rezultatus galima teigti, kad slaptas sekimas nebuvo teisiškai reglamentuotas. Istoriniuose šaltiniuose neaptinkame sekimo skyrimo pagrindų ir taikymo tvarkos reglamentavimo tiriant nusikaltimus. Pažymėtina tai, kad sekimas buvo naudojamas kaip vienas iš įrodymų rinkimo būdų nusikaltimų atskleidimui. Šio veiksmo taikymui nebuvo jokių teisinių saugiklių, kurie apribotų sekimą vykdančių institucijų savivalę, piktnaudžiavimus, o tuo labiau tam tikrų žmogaus teisių ir laisvių apsaugos standartų taikymą nusikaltimų tyrime.

Baudžiamojo proceso teisė ilgą laiką buvo baudžiamosios teisės sudėtinė dalis, tik XVIII a. prasidėjo jos atsiskyrimas nuo baudžiamosios teisės ir formavimasis kaip savarankiškos teisės šakos. Tai pastebima daugelio mokslininkų tyrinėjusių senuosius teisės paminklus moksliniuose darbuose ir jų išvadose bei pačiuose teisės paminkluose, jų struktūroje. Pvz., Daniel H. Kaiser tyrinėjusio feodalinę Rusios teisę.⁴⁹

Nuo pat pirmųjų rašytinių teisės šaltinių atsiradimo, liudytojų prisaikdinimo ir apklausos tvarka, krata ir kiti įrodymų rinkimo būdai buvo traktuojami baudžiamosios teisės sudėtine dalimi ir tik nuo XVIII a. pabaigos - XIX a. pradžios įrodymų rinkimo būdai, tiriant nusikaltimus pradėti reglamentuoti atskirame įstatymų rinkinyje žinomu kaip baudžiamojo proceso kodeksas.

IŠVADOS

Atlikto tyrimo rezultatai atskleidė, kad slaptas sekimas kaip savarankiškas informacijos rinkimo būdas tiriant nusikaltimus nebuvo teisiškai reglamentuotas iki XX a.. Pažymėtina tai, kad nors sekimas ir nebuvo minimas kaip tyrimo veiksmas tirtuose senuosiuose teisės paminkluose, niekur nebuvo reglamentuojama šio informacijos rinkimo būdo skyrimo ir taikymo tvarka, tačiau tyrimo metu gautos išvados leidžia pagrįstai manyti, kad slaptas sekimas de facto galėjo būti naudojamas kaip vienas iš įrodymų rinkimo būdų nusikaltimų atskleidimui, tik jis buvo dažniausiai įvelkamas į apklausos kaip vieno iš labiausiai taikomo

⁴⁶ Mitchel P. Roth. Historical dictionary of law enforcement. Greenwood press: West Port, USA, 2001, p. 450.

⁴⁷ David Taylor. The new police in nineteenth century England Crime, conflict and control. Manchester university press: Manchester, UK, 1997, p. 12.

⁴⁸ The Pinkerton agency. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. birželio 3 d.]. Prieiga internete: <http://www.loc.gov/exhibits/treasures/trr079.html>.

⁴⁹ Kaiser D. H. Law, Russian (Muscovite), 1300-1500. Sources of the Law. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 4 d.]. Prieiga internete: http://www.portalus.ru/modules/english_russia/rus_readme.php?subaction=showfull&id=1190296519&archive=&start_from=&ucat=6&category=6

tyrimo veiksmo rūbą. Daugėjant įrodymų rinkimo būdų skaičiui, jų reglamentavimas peržengė baudžiamosios teisės rėmus ir pradėjo formuoti atskirą teisės šaką, reglamentuojančią nusikaltimų tyrimo ir bylų nagrinėjimo tvarka – baudžiamąjį procesą.

Slapto sekimo teisinio reglamentavimo procesą santykinai galima skirstyti į kelis etapus: minėto veiksmo taikymas de facto nusikaltimų atskleidimui; teisinis reglamentavimas taikant nusikaltimų prevencijos tikslais; taikymas de jure kaip savarankiško įrodymų rinkimo būdo baudžiamajame procese.

LITERATŪRA

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
2. Kanonų teisės pagrindai iš trijų tomų. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 5 d.]. Prieiga internete: <http://digital.library.ucla.edu/canonlaw/toc.html#vol1/2/3>
3. Lietuvos teisės istorija: vadovėlis [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 3 d.]. Prieiga internete: <http://www.scribd.com/doc/44478030/Lietuvos-teises-istorija-vadovelis>
4. Ancient Babylonia-legal document. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 3 d.]. Prieiga internete: http://www.bible-history.com/babylonia/BabyloniaLegal_Documents.html
5. Laws of Eshunna. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 4 d.]. Prieiga internete: http://awww.archive.org/stream/LawCollectionsFromMesopotemiaAndAsiaMinor/LawCollectionsFromMesopotemiaAndAsiaMinor_djvu.txt
6. Code of Hammurabi. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 1 d.]. Prieiga internete: <http://www.fordham.edu/halsall/ancient/hamcode.asp>
7. The Code of the Nesilim. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 1 d.]. Prieiga internete: <http://www.fordham.edu/halsall/ancient/1650nesilim.asp>
8. The Athenian Constitution. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 1 d.]. Prieiga internete: <http://www.fordham.edu/halsall/ancient/aristotle-athcon.txt>
9. Allgemein Landrecht für die Preußischen Staaten. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 6 d.]. Prieiga internete: <http://www.koeblergerhard.de/Fontes/ALR1fuerdiepreussischenStaaten1794teil1.html>
10. The Laws of Manu. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 2 d.]. Prieiga internete: <http://www.fordham.edu/halsall/india/manu-full.asp>
11. The Laws of the Twelve Tables. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 2 d.]. Prieiga internete: http://www.constitution.org/sps/sps01_1.html
12. The Torah (Sacred text). [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 3 d.]. Prieiga internete: <http://www.mechon-mamre.org/dlet.html>
13. The Salic Law. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 3 d.]. Prieiga internete: <http://avalon.law.yale.edu/medieval/salic.asp>
14. The Code of Justinian. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 3 d.]. Prieiga internete: <http://www.fordham.edu/halsall/basis/535institutes.asp>
15. Constitutio criminalis Theresiana 1769. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 7 d.]. Prieiga internete: <http://www.koeblergerhard.de/Fontes/Fontes.html>
16. Codice di procedura penale Italiano commentato da Giuseppe Borsani & Luigi Casorati. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 7 d.]. Prieiga internete: http://archive.org/stream/codicediprocedu05italgoog/codicediprocedu05italgoog_djvu.txt
17. Code of Criminal Procedure, 1898 (Act No. V of 1898). [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 8 d.]. Prieiga internete: <http://bombayhighcourt.nic.in/libweb/oldlegislation/CRIPC1898/Chapter%201%20to%2010.pdf>

18. Corpus Juris Canonici (1582) Liber Primus Lib. 1, Tit. 4, Cap. 11 column 95, 96. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 7 d.]. Prieiga internete: http://digital.library.ucla.edu/canonlaw/librarian?ITEMBREAK=CJC2_0076&SIZE=1.2&INUM=0
19. Criminal procedure 1898 Chapter XIII. Preventive action of the police. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 7 d.]. Prieiga internete: <http://bombayhighcourt.nic.in/libweb/oldlegislation/CRIPC1898/Chapter%2011%20to%2025.pdf>
20. Ethelbert's Laws. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 4 d.]. Prieiga internete: <http://lawweb.usc.edu/users/dklerman/secure/documents/LH07.EthelbertLaws.pdf>
21. Summa de Legibus Normanniae. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 17 d.]. Prieiga internete: <http://www.law.harvard.edu/library/digital/summa-de-legibus-normanniae.html>
22. 1234 Gregorius IX Liber extra. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 7 d.]. Prieiga internete: [http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_1234-1234__SS_Gregorius_VIII_Liber_Extra_\[Aemilio_Friedberg_Curatore\]__LT.pdf.html](http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_1234-1234__SS_Gregorius_VIII_Liber_Extra_[Aemilio_Friedberg_Curatore]__LT.pdf.html)
23. Ruskaia Pravda. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 2 d.]. Prieiga internete: <http://www.dur.ac.uk/a.k.harrington/russprav.html>
24. Codex juris Bavarici judiciarii. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 7 d.]. Prieiga internete: <http://www.koeblergerhard.de/Fontes/codexjurisbavaricijudiciarii2A-1771.pdf>
25. Code d'instruction criminelle de 1808. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2012 m. sausio 5 d.]. Prieiga internete: http://ledroitcriminel.free.fr/la_legislation_criminelle/anciens_textes/code_instruction_criminelle_1808/code_instruction_criminelle_1.htm/2.htm/3.html
26. Indian history sourcebook: The Laws of Manu, c. 1500 BCE translated by G. Buhler. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 2 d.]. Prieiga internete: <http://www.fordham.edu/halsall/india/manu-full.asp>
27. German Code of Criminal Procedure (Strafprozessordnung) 1877. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 8 d.]. Prieiga internete: <http://www.koeblergerhard.de/Fontes/StrafprozessordnungD1877.pdf>
28. Medicines, apothecaries and society, in Latin countries. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 4 d.]. Prieiga internete: http://www.pharmaziegeschichte.at/ichp2009/penarvortrag/planarvortrag_volltext_pdf/PL01.pdf
29. Устав Казимира, Короля Польского. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2012 m. sausio 4 d.]. Prieiga internete: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Polen/XV/1440-1460/Kazimir_IV/lit_ustav.phtml
30. Соборное уложение 1649 года. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 5 d.]. Prieiga internete: <http://hist.msu.ru/ER/Etext/1649/whole.html>
31. СУДЕБНИК 1550 г. (Перевод В.Б.Цыганова). [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 5 d.]. Prieiga internete: http://www.ipsub.udsu.ru/download/kafedra_tiigip/igpr/document
32. Andriulis V., Maksimaitis M., Pakalniškis V., Pečkaitis J. S., Senavičius A. Lietuvos teisės istorija: vadovėlis. Vilnius: Justitia. 2002.
33. Bergman, H. J. Teisė ir revoliucija. Vakarų teisės tradicijos formavimasis. Vilnius: Pradai. 1999.
34. Gudavičius E., Lazutka S., Valikonytė I. Pirmasis Lietuvos Statutas (1529 m.). Vilnius: Vaga, 2001.
35. Wessels, Johannes, Baudžiamoji teisė. Vilnius: Eugrimas. 2003.
36. Carawan E. Rhetoric and the law of Draco. Oxford: Oxford university press. 1998.
37. Carl Ludwig von Bar. A history of continental criminal law. Boston: Little, Brown. 1916. p. 43 [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 7 d.]. Prieiga internete:

- <http://www.ebooksread.com/authors-eng/l-v-ludwig-von-bar/a-history-of-continental-criminal-law-lra/page-43-a-history-of-continental-criminal-law-lra.shtml>
38. Eisman A., Garraud F., Mittermaier C. J. A. Translated by Simpson J. The Continental legal history series. Volume five. A history of continental criminal procedure with special reference to France by Boston: Little, Brown, and Company. 1913. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 5 d.]. Prieiga internete: http://archive.org/stream/cu31924017560065/cu31924017560065_djvu.txt
 39. Kantorowicz E. Frederick the Second 1194-1250. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 4 d.]. Prieiga internete: http://www.archive.org/stream/fredericktheseco006962mbp/fredericktheseco006962mbp_djvu.txt
 40. Mitchel P. Roth. Historical dictionary of law enforcement. Greenwood press: West Port, USA, 2001
 41. David Taylor. The new police in nineteenth century England Crime, conflict and control. Manchester university press: Manchester, UK, 1997
 42. Sijansky A.W. The significance of feudal law in thirteenth – century law codes. Thesis prepared for the degree of Master of Arts (History). University of North Texas. 2011
 43. Žmogaus teisės. Tarptautinių dokumentų rinkinys, (sudarytojas R. Mališauskas). Vilnius: Mintis. 1991.
 44. The Pinkerton agency. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. birželio 3 d.]. Prieiga internete: <http://www.loc.gov/exhibits/treasures/trr079.html>
 45. Пётр, Агеевич Кошель. История сыска в России, кн.1. [Interaktyvus]. [žiūrėta 2013 m. sausio 4 d.]. Prieiga internete: http://bookz.ru/authors/petr-košel_/istoria-_262.html

GENESIS OF COVERT SURVEILLANCE IN CONTEXT OF ANCIENT LAW MONUMENTS

Gediminas Buciuonas*

Vytautas Magnus University
Kaunas region prosecution office

Summary

The restoration of the independence of the Republic of Lithuania on 11 March 1990 ipso facto implies the beginning of buildup the new legal system in the Lithuania and succession the best values of Western legal traditions. At the same time it is considered to be the starting point for the legal system of the Republic of Lithuania from which it has been beginning to evolve and develops into the direction on respect for human rights and for fundamental freedoms. This is clearly reflected in the Constitution of the Republic of Lithuania adopted by citizens of the Republic of Lithuania in the Referendum of 25 October 1992. The preamble of the Constitution of the Republic of Lithuania provides that one of the most significant aims of the Lithuanian nation is to strive for an open and harmonious civil society and law-based state. This aim means that the Republic of Lithuania must be under the rule of law and the most important values are the human rights, fundamental freedoms. Each democratic country based on rule of law is responsible and accountable for ensuring human rights and fundamental freedoms enshrined in the international and domestic law. Of course, this does not mean that the state authorities should refrain from any interference into human rights and fundamental freedoms of individuals.

The social nature of human beings pushes them for social interaction and each human being has his own interests which may not always coincide with interest of other individuals. Therefore, a state's high priority task is to ensure that every human being and the whole of society are protected by state from unlawful acts. The state is forced to take legal means to disclose the criminal acts committed by the individuals, and limitation of human rights and fundamental freedoms is inevitable. For this purpose, legislation granted law enforcement authorities in rights to use special investigative

techniques in conducting the prosecution. It should be noted that the special investigation techniques such as controlled delivery, covert surveillance are legitimate and internationally recognized.

For better understanding of matter of covert surveillance it will be useful and valuable thing to do to research genesis of legal regulation of surveillance in context of ancient law monuments.

Keywords: Human rights and freedoms, crime, public prosecution, special investigative techniques, covert surveillance.

Gediminas Bučiūnas* Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakulteto viešosios teisės katedros lektorius. Mokslinių tyrimų kryptys: ikiteisminis tyrimas, diplomatinė teisė, nusikaltimų tyrimo metodologija, terorizmas, organizuotas nusikalstamumas.

Gediminas Buciuonas*, Vytautas Magnus University, Faculty of Law, Department of Public Law, lecturer. Research interests: pretrial investigation stage, diplomatic law, methodology investigation crimes, terrorism, organized crimes.